

Overgenomen uit Begijnhofkrant 51 (2016) 1

Statutenmakers en Hervormers: Redders van de Begijnengemeenschappen?

Hugo Vanden Bossche

De eerste mulieres religiosae, die in de 11de eeuw in Luik, Nijvel of Oignies een ascetisch, dienend en religieus leven leidden hadden geen statuten nodig. Toen deze vrouwen die later beginae genoemd werden, al of niet gedwongen, in begijnhoven gingen samenleven waren, zoals bij elke gemeenschap, regelgevende teksten nodig.

Het eerste eenvoudige reglement is waarschijnlijk opgesteld door Lambertus le Bègue (li Beges) die tussen 1170 en 1180 in Luik een aantal piëteitsvolle maagden en weduwen samenbracht rond het kerkje en 'hospitaal' van Sint-Christoffel - de eerste begijnengemeenschap (?).

Elk later gesticht begijnhof was een op zichzelf staande gemeenschap zonder een overkoepelende band met andere hoven. Daardoor had elk begijnhof zijn eigen streekgebonden reglement. Wie die reglementen opstelde is niet altijd duidelijk. In sommige hoven waren het de stichters. Dit was onder meer het geval voor het Groot Begijnhof van Brussel waar de stichter, pastoor Renier van Breetycken voor de statuten zorgde.

Niet alle begijnhoven stelden hun eigen statuten op. In 1246 stelde vicaris generaal, Jacques de Troyes een door de bisschop van Luik, Robert de Langres de Thourotte, goedgekeurd reglement op dat voor al de begijnhoven van het bisdom Luik gold. Dit reglement lag aan de basis van de statuten van de begijnhoven in Luik, Tongeren, Maastricht, Leuven, Tienen, Zoutleeuw, Diest, Borgloon, Hasselt, Aarschot en Roermond. Deze statuten waren ook van kracht bij de stichting in 1258 van het begijnhof van Sint-Truiden. De basis voor deze belangrijke statuten was, althans volgens Nimal, het reglement opgesteld door Lambertus le Bègue.

Hier dient opgemerkt te worden dat het stichten van de begijnhoven en het opleggen van statuten het eigenzinnige en zelfstandige karakter van het begijnenwezen hebben afgevlakt. Doch is het dankzij het meer gereguleerde leven in de begijnhoven dat de meeste begijnengemeenschappen in de Nederlanden na het concilie van Vienne (Frankrijk 1311 -

1312) zijn blijven bestaan. In Vienne werd met goedkeuring van het concilie de 'begijnensekte' door de paus veroordeeld en kregen de bisschoppen de opdracht het begijnenleven op ketterij en ongeoorloofd gedrag door te lichten en de ketteren te straffen. Na dit onderzoek werden alleen de begijnen die op begijnhoven woonden van alle blaam gezuiverd.

Zoals in elke gemeenschap waren er ook op de begijnhoven bewoners die regels aan hun laars lapten. Om de bewoners zoveel mogelijk op het rechte pad te houden werden telkens nieuwe regels toegevoegd. Zo staan er in het reglement van het Sint- Agnesbegijnhof in Sint Truiden niet minder dan 32 verbodsbepalingen. Deze beteugelende maatregelen beletten echter niet dat in de 16de eeuw in een aantal begijnhoven niet meer volgens de statuten werd geleefd. De 16de eeuw was de tijd van de reformatie, de beeldenstorm, pest- en andere epidemieën, godsdienstig fanatisme, godsdienst- en andere oorlogen en moreel verval.

De oorlogen, godsdienststoebelen en epidemieën hadden niet alleen veel vernield, ook begijnhoven, maar brachten ook geestelijke verwarring en verwildering van de zeden met zich mee waarbij ook de begijnhoven een zware tol betaalden. Op het begijnhof van Antwerpen heersten weinig regeltucht en devotie, en namen begijnen deel aan alle mogelijke feesten met zang- en danspartijen. Ook op het begijnhof van Sint-Truiden werden de regels niet meer gevolgd en was *'die geestelycke maniere van leven seer verlopen ende verlamt'*. Vooral het begijnhof van Diest had met misstoestanden af te rekenen. Kleding en huisraad waren er te luxueus. Herhaaldelijk verlieten begijnen zonder toelating van de hofmeesteressen de gemeenschap. Hoewel de omgang met mannen aan strenge regels gebonden was hadden de begijnen die handel dreven zeer veel (ongecontroleerde) contacten met mannen. De materiële welvaart kreeg de overhand op het spirituele welzijn.

De hang naar luxe, feesten en een algemene verslapping van de religieuze tucht zorgden er niet alleen voor dat veel begijnen niet veel gemeen meer hadden met de grondlegsters van hun beweging maar ook dat begijnen die hun geloften van gehoorzaamheid, soberheid, zuiverheid en devotie niet vergeten waren het hof verlieten. Omdat de adel en de burgerij de begijnen niet meer vertrouwden daalde het aantal schenkingen en ook het aantal novicen. Kortom, de begijnenwereld was dringend aan hervormingen toe.

Portret van Esschius, ca. 1610 (detail, OCMW Diest)

Een geestelijke reveil startte in Diest onder impuls van Claes van Esch (Esschius °Oosterwijk ca. 1507 - † Diest 1578). Deze begijnenpastoor voerde ingrijpende hervormingen door waarbij de nadruk lag op onthechting, devotie en gebed. Hij streefde naar een waarachtige en persoonlijke geloofsbeleving wars van uiterlijk vertoon. Hij kende (terug) een centrale plaats toe aan de Christusverering. Ondanks vele tegenkantingen van plaatselijke begijnen en de Diestse bevolking publiceerde hij in 1553 de *Cleyn Statuten*.

Deze statuten werkten inspirerend voor verscheidene begijnhoven in de Zuidelijke Nederlanden. Esschius leerling de begijnenpastoor Joannes Fredericus Lumnus paste dezelfde regels toe in Antwerpen en aartsbisschop Johannes Hauchius nam in 1588 delen ervan over in zijn uniforme statuten voor al de begijnhoven van zijn diocees.

De hervormingen, waartoe Esschius de aanzet had gegeven wierpen vruchten af. Zowel de adel als de rijke burgerij vertrouwden de begijnen die volgens de nieuwe statuten en leefregels leefden. Met als gevolg dat er terug schenkingen gedaan werden en het aantal intredes in de 17de eeuw in sommige begijnhoven, zoals in Turnhout, spectaculair toenam.

Bronnen

- Nimal H. *Les Béguinages*. Nivelles 1908.
- Trooskens M. *De begijnenbeweging in de moderne tijd*. In: *Begijnen en begijnhoven*. Brussel, 1994.
- Vanden Bossche H. *Begijnen, begijnhoven en het begijnhof van Turnhout*. Turnhout, 2013
- Vander Eycken M. *Het Diestse begijnhof: een besloten hof*. In: *Begijnen in Brabant. De begijnhoven van Breda en Diest*. Breda & Antwerpen, 1987.
- Van Herck H. *Het Sint-Agnesbegijnhof van Sint-Truiden. Een gemeenschap van begijnen*. In: *Relicta Monografieën 2*. Brussel, 2008.

Hugo Vanden Bossche